

**“BABEŞ-BOLYAI” UNIVERSITY
FACULTY OF LETTERS
HUNGARIAN STUDIES**

**Sources of the history of education in Transylvania:
the activity of the literate Emil Buczy**

**PhD THESIS
-ABSTRACT-**

Scientific coordinator:

PhD candidate:

Prof. univ. dr. Egyed Emese

Szabó Emília

**CLUJ-NAPOCA
2023**

CONTENT

Introduction, research methods

1. The life of Emil Buczy, the difficulties of researching his career	11
2. Linguistic skills and the issue of writing	14
3. Different forms of education: religious schools and private educators	22
4. The canonical astronomer of the Batthyaneum Library (canonicus astronomus)	29
5. Educational traditions in the 18th and 19th centuries, the era of "transition"	28
5.1. Development and implementation of the staged educational model in Transylvania	32
5.2. The Roman Catholic educational model: Piarist education in Transylvania	39
5.3. The model of private education: aristocratic educators	52
6. Plans of learned societies, possibilities of cultural dissemination in Transylvania in the 18th–19th centuries	53
7. The place of Emil Buczy in Transylvanian educational traditions	63
7.1. The influence of literary correspondence on the development of the scholarly author's artistic approach	66
7.2. Poetics of Buczy Emil	74
7.2.1. The Story of an Occasional Poem: The Sad Memory of Joanna (<i>A' Szép és Jó Tekéntetes Kovachich Joanna Aszszonynak Gyászos Emlékezete</i>)	86
7.3. The periodical The Muzeum of Transylvania (1814–1818) / Erdélyi Múzeum	92
7.3.1. The impact of The Muzeum of Transylvania / Erdélyi Múzeum	97
7.3.1. The relationship between Gábor Döbrentei and Emil Buczy according to the correspondence regarding authorship matters	126

7.3.2. Emil Buczy and The Minerva Magazine from Hungary / Felső-Magyarországi Minerva	137
7.3.3. The linguistic peculiarities of Emil Buczy's work	138
7.4. Emil Buczy's aesthetic courses	140
7.5. Emil Buczy's library listing	141
7.5.1. Grammars, rhetoric and dictionaries of the book list	149
7.5.2. Emil Buczy's scientific knowledge in the light of his books	149
7.5.3. Books in German language from Emil Buczy's library	152
7.5.4. Books in English language from Emil Buczy's library	155
7.5.5. Books in Hungarian language from Emil Buczy's library	161
8.	
8.1. Mihály Kenderesi's patronage and literary support	165
8.2. Common aspects of the work and career of Pál Sipos and Buczy	166
8.3. The volume of János Majláth, <i>Magyarische Gedichte</i>	171
8.4. Translation of Emil Buczy's poems, published in <i>Magyarische Gedichte</i>	175
8.5. Exchange of letters between Ferenc Toldy and Emil Buczy	187
8.6. Common aspects of the work of Dániel Berzsenyi and Buczy	190
Conclusions, theses	196
Bibliography	201
Appendix	213

SUMMARY

The degree is entitled Sources of the history of education in Transylvania: the activity of the literate Buczy Emil. In this paper we aimed to research the following aspects: the history of education in Transylvania in the nineteenth century. During this period, the two paths of education functioned in parallel: formal education and private education. Formal education had close ties with the dominant religions in Transylvania, and private education was based on noble families, who financed it.

Buczy Emil (1782–1839) poet, Roman Catholic canon priest, university professor, member of the Hungarian Academy of Sciences from Budapest, he had an activity with multidisciplinary aspects. He taught both in Roman Catholic schools and as a private tutor to the noble families Kornis, Haller, Splényi. In the last part of his life due to illness he gave up the position of being the professor of theology in Alba Iulia and worked as a canon librarian at Batthyáneum Library. His literary activity includes both his poetics, which consists of poems published under his pseudonym or under his name, and literary correspondences he had with Ferenc Kazinczy, Gábor Döbrentei, Ferenc Toldy. In addition to his will, I had the opportunity to find at the Batthyáneum Library the list of books in his possession. This list gave me the chance to analyze the profile of the intellectual reader, who has read in several languages, especially books in the field of literature, but not only. At the end of his life he had two great achievements. His work was promoted by the Hungarian Academy, and on 9 March 1832 he was appointed a member of the Hungarian Academy. Count Janos Majlath published *Magyarische Gedichte* in 1825 where he chose four poems from the earlier poems of Buczy appeared in the Erdélyi Múzeum which he translated and published.

We addressed his work on issues related to the use of language and the functionality of writing and classified his works that have withstood the times. As far as I can see, all his works were created under the influence of a certain function or expectation, and the language of the given works was related to the possibilities offered by the situation, context.

Literary historian Lajos Csetri highlights Emil Buczy's reading and erudition and seeks an explanation for his remaining outside the literary canon. "He was an extraordinary teacher with a reading and erudition, but according to his studies, this reading was not always cutting edge. There is no doubt that, with regard to his subjects, he wrote the most demanding studies of the magazine based on cultural history and philosophy, but with a very specific «art of writing», so it is no wonder that posterity in Hungarian literary history could not do much with

it because it is customary in Hungary to appreciate those who write in an illegibly complex way, but it is less common to even try to extract what they have to say from this "form of style"¹. Looking from the perspective of the canonization process, it is hard to judge who becomes significant and who is covered by the veil of forgetfulness, because this process is determined by the involvement of many aspects. We can see that some authors remain unnoticed by literary historians perhaps for various reasons: the functionality of the works, the complexity of the style, the weight of expression, or perhaps other aspects intervene in the case of authors who remain unappreciated, or outside literary canonization.

In my research based on Emil Buczy's career I considered the following important areas: his student life (student of Roman Catholic schools, pilgrimage), his work as a teacher (private teacher, theological professor) and his creative activities (translator, writer, correspondent).

During the period I researched, the cause of cultural dissemination brings together certain people with the same interests and goals in life and thus creates very valuable networks of contacts, examples of which I have mentioned separately in several places. In Emil Buczy's career and work, I tried to find and explore those aspects that would contribute to the interpretation and placement of his work in the field of literature, but also in the field of cultural dissemination and from the point of view of institutionalization of culture. His work is related to the educational traditions of Transylvania from several aspects: through Emil Buczy's work we can see him in the context of education, we have him as a model of the priesthood, who also taught his studies, we have before us the work of the astronomical canon, the literary organizer, but we can look at the remaining letters from which we see him among private correspondents. In his case we can see an example of the Transylvanian realization of the educational model, which develops in several stages. A person's social network, which we learn about from letters, literary experiments published under his name or pseudonym, and even a person's private library reveal a lot about how knowledge was transferred, what opportunities existed for education and, at the same time, for the institutionalization of literature in the conditions of Transylvania at that time.

At the Batthyaneum Library in Alba Iulia, I had the opportunity to research several types of documents related to the canon astronomer Emil Buczy. In addition to his will and some letters related to his life, here I had the opportunity to read the list of his books. This list,

¹ CSETRI Lajos: „Az Erdélyi Muzéum irodalomszemlélete II. Buczy Emil tanulmányai”, in *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomelmélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990) 322-331: 323.

which has 1111 titles, gave me the chance to see the example of multiculturalism, of man, who read in several languages (Latin, German, Hungarian, English, French, Spanish) and in several fields of science. Literature books had a dominance within his library. In my paper I made a little analysis about what type of library the canon astronomer Emil Buczy had.

As part of a fellowship at the Hungarian Academy, Domus Research Fellowship, I had the opportunity to do research for three weeks in Budapest. On this occasion I was able to visit the Széchényi National Library (Országos Széchényi könyvtár), the Library of the Hungarian Academy in Budapest where I had the opportunity to find several manuscripts, manuscript registers related to my theme (Magyar Tudományos Akadémia kéziratár) and the Piarist Library in Budapest (Piarist rendkönyvtára). During this research I had the chance to find some manuscript poems by Emil Buczy and an interesting poem written for an occasion in memory of Mrs. Johanna Hajóssy. These poems were very important because until now they had not been researched by other people. I wrote in detail about these poems, because they have a primary relevance in the case of the literary author, the poet Emil Buczy, who thus has poems published not only in the magazine of the Transylvanian Museum (Erdélyi Muzéum). These poems found, and the fact that the poet Emil Buczy wished to participate in this commemoration with the occasional poem Joanna Kovachich's Sad Memory shows that he probably wanted to be recognized as literary, may have plans to publish his poems in volume form as well. I had the chance to read his poems in manuscript form, and I had the opportunity to learn more about them from his letters. According to the exchange of letters with Ferenc Toldy I had the opportunity to see the literary Emil Buczy, who probably would have liked to have his poems published in a volume which did not materialize. His case for publishing represents a special situation even in the use of the author's name. Taking your name or choosing a nickname is not a random decision, but a conscious one.

I found it challenging to map the network of literary contacts and find out what effects correspondence with Ferenc Kazinczy and Gábor Döbrentei might have had on Buczy's approach to literature. Among the peculiarities of correspondence, I noticed that written messages were written under the influence of various types of censorship. In many cases, sending in other people's letters, personal meetings, verbal messages transmitted by acquaintances were the security of message transmission. The researcher needs to find out the real meaning of allusive comments, and these aspects have made my work even more interesting.

I was fascinated by the recognition of multilingualism and multiculturalism, because when I realized that we were dealing with a highly educated and well-read person based on the

list of existing libraries, interested in literature, culture, its news and dissemination opportunities, I became convinced that Transylvanian education could accommodate a wide range of literary literacy. Even in the case of such a marginalized individual. That is why we discussed in detail the true scientific and literary elements of his book collection.

The book fund of 1111 titles meant for Buczy what a simple Catholic priest, teacher and astronomer could acquire in such a peripheral place in Alba Iulia at that time to have fun and cultivate his literary interests. In the list, we discussed English, German and Hungarian titles related to real science and literature in detail, as we noticed some interesting facts in these cases.

Looking for analogies, I looked for common points of connection between Emil Buczy's work in relation to three people. Professor Pál Sipos from Nagyenyed tried to teach within the Protestant educational institutional system what Emil Buczy tried in the Roman Catholic educational system: teaching philosophy, pedagogy, methodology of thought in Hungarian.

In the person of Count János Majlath, besides the example of an experienced educator at the Viennese court, Emil Buczy also respected the translator of his own poems. We considered it important to include this type of process of manifestation of literary dissemination and education in the thesis, since he himself considered this initiative significant and it also makes sense for us.

Buczy's correspondence with Ferenc Toldy can be classified as literary historical research from several points of view: on the one hand, Buczy publishes information about himself that defines him as an author, and on the other hand, it makes him part of the institutionalization of literature and includes our author in the academic circle and from a literary point of view.

The different areas of interest and literacy to which he has shown commitment are part of the legacy that can be explored, and during the research I became convinced that the dissemination of culture within the Transylvanian educational traditions was a very diverse process. In the process of which the great XIX century is usually described, treated as a long tradition, it is worth noting that movements appeared, which sometimes prevailed in a network of relationships built around a notable personality and created institutions and systems.

At the end of his life, he had two great achievements. His work was promoted by the Hungarian Academy, and on 9 March 1832 he was appointed a member of the Hungarian Academy. Count Janos Majlath published *Magyarische Gedichte* in 1825 where he chose four poems from his earlier poems in the Erdélyi Múzeum which he translated and published.

In the period of institutionalization of literature and culture, the education and function of literature cannot be fully understood if we ignore the fact that what we see today as a whole, constructed, is made up of many components. And surely such simple careers have a place in creating this. In my thesis I was guided by the goal of finding the place of Emil Buczy, who always trusts in knowledge and its dissemination, in the system of traditions perceived today as educational traditions and literature operating in institutionalized frameworks.

Taking all this into account, my theses are as follows:

1. The study of the life and career of Emil Buczy is suitable for presenting ecclesiastical and secular forms of activity in a single model.
2. The activities of the priest (former Piarist) Buczy, poet, educator, teacher, translator, science organizer, corresponding member of the Hungarian Academy are made possible through various groups of manuscripts and printed sources.
3. Among the sources of research on education and self-education, the list of one's own collection of books is of paramount importance. Emil Buczy's library was an encyclopedic, modern collection.
4. Emil Buczy, who was present as editor in the entire series of Erdélyi Múzeum and as author in several of its issues, encouraged the education of readers in both Transylvania and Hungary.
5. The achievement of Buczy's collaboration with Gábor Döbrentei can be read in the volumes of the Transylvanian Museum; The journal also had a significant influence on the cause of Transylvanian education in its ideology.
6. Emil Buczy is the subject of long training and education: reader of Catholic schools and periodical literary press of early Hungarian, ecclesiastical and lay supporters, and literary guides try to shape his approach and expression.
7. As a participant in Hungarian literary correspondence (Hungarian and Transylvanian), he is a member of several possible groups: followers of (neo)classicism, followers of Anacreon, translators of Greek literature, translators of German literature, seekers of educational renewal, programmers of the periodical press, researchers of the memory of the Hungarian language.
8. As a home-schooling teacher, professor of noble families, he may be the subject of further research (mainly family history). We assume they could use their knowledge in teaching foreign languages (Latin and German) alongside children from Cornish, Haller and Splényi.

9. Through translations we can see him as an appreciator of cultural relations, who, as a literary adopter and adherent of the national language, also provided an example of appreciation for other literatures and cultures (we consider this as an indirect way of education).
10. In the Hungarian culture from the eighteenth century onwards and in the first decades of the nineteenth century, fiction and scientific literature had interconnected forms of communication.

PRIMARY TEXTS:

Manuscripts:

- Buczy Johannes Aemilius: *Vorlesungen über Astronomie*, Batthyaneum, Registrul de manuscrise XI-169
- Buczy Johannes Aemilius: *Végső Akaratom*, Batthyaneum Registrul de manuscrise VIII. 65. Documenta ad Joan. Aem. Buczy pertinencia (1833 – 1841) Inv. nr. 1673, 136 f., 20. III. 1833.
- Johannes Aemilius Buczy: *Opere germanice in latino vertit Johannes Aemilius Buczy*, Batthyaneum Registrul de manuscrise XI 210.

SELECTED BIBLIOGRAPHIE

Antik lexikon. A német kiadás főszerkesztője Johannes Irmscher. A magyar kiadás főszerkesztője Szepes Erika. Budapest: Corvina, 1993.

ABAFFY Csilla. „Magyar nyelvemlékek és másolataik a MTAK Kézirattárában”.

Magyar Könyvszemle, 116, 3. sz. (2000): 340–351.

ADDISON, Joseph and STEELE Richard. *The complete volumes of the Spectator*.

Hozzáférés: 2021. január 3., <http://www2.scc.rutgers.edu/spectator/project.html>

AKENSIDE, Mark. *Pleasures of imaginatiom, A poem in three books*, Edinburgh, 1768.

<http://spenserians.cath.vt.edu/TextRecord.php?textsid=37337>

BALANYI György. *Calasanzi Szent József élete*. Strigonii[Esztergom]: Szent István Társulat, 1923. Hozzáférés: 2019. 07. 03.

http://www.ppek.hu/konyvek/Balanyi_Gyorgy_Calasanzi_Szent_Jozsef_elete_1.pdf

- BALANYI György, BÍRÓ Imre, BÍRÓ Vencel, TOMEK Vince, *A magyar piarista rendtartomány története*. Budapest: Magyar Kegyestanáitórend, 1943.
- BARÁTH Béla. „A Batthyány Ignác-féle akadémiai tervezetek”, *Erdélyi Múzeum* 5, (39), 1–6. sz. (1934) 143–148.
- BARÓTI SZABÓ Dávid. *Kisdéd szó-tár*, Kassa: Ellinger János 1792. Hozzáférés: [Baróti Szabó Dávid: Kisdéd szó-tár \[Magyar Elektronikus Könyvtár - MEK-07010\] \(oszk.hu\)](http://baroti.szabodavid.hu/kisded-szo-tar)
- BARTHA János. „Nyelvművelés Marosvásárhelyen az utóbbi negyedszázadban”, In *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kétszáz éve (1793–1993)*, szerkesztette Dávid Gyula, 5–7. Erdélyi Tudományos Füzetek 218. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1994.
- BARTHA Katalin Ágnes. „Shakespeare XIX. századi kolozsvári olvasói”. *Holmi* 19, 6. sz. (2007), 743–754.
- BARTÓK István István. „Comenius Johannes Amos”. In *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerkesztő KÖSZEGHY Péter, 63. 2. kötet. Budapest: Balassi Kiadó, 2004.
- BEKE Antal. *Az Erdélyi egyházmegyei papnövelde történeti vázolata*, Károlyfehérvár: Püspöki Nyomda, 1870.
- BERNARD, Stephen. *The Bibliographical History of The Spectator*. Hozzáférés: 2021. január 3.
<https://www.bl.uk/ebj/2019articles/pdf/ebjarticle12019.pdf>
- Berzsenyi Dániel versei: az 1908. évi összöveg*, Kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. MERÉNYI Oszkár (Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Bizottságának kiadása, 1938)
- BÍRÓ Annamária. „»azt a' bojtortján, izgága Sophista mestersége'ta' Kritikát nem tanultam, se nem tudom«: Aranka György történetírói munkásságáról”. *Erdélyi Múzeum*, 68. 3–4. sz. (2007): 254–265.
- BÍRÓ Annamária és EGYED Emese szerk. *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, Erdélyi Tudományos Füzetek, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.
- BÍRÓ Vencel. *Gr. Batthyány Ignác (1741–1798), Emlékezés születésének kétszázéves évfordulóján*, Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T., 1941.
- BÍRÓ Vencel. „A Báthory–Apor szeminárium története (1583–1933)”. In *A Kolozsvári Római Katolikus Gimnázium története. 1918–1940, A Báthory-Apor szeminárium története. 1579–1933*; előszó Ruppert József, sajtó alá rendezte, szerkesztette, utószó Sas Péter (Kolozsvár: Művelődés), 2011

- BOD Péter. *Magyar Athenas*, 1767. Budapest: Magvető Kiadó. Reprint kiadás.1982.
- BODÓ Márta. „A' Kegyes Oskolák Rendje' Magyar és Erdély Országai Halhatatlan Érdemű Fő Igazgatójának emlékére: Bolla Márton Kolozsvári éveit”. *Erdélyi Múzeum* 69, 3–4. sz. (2007). Hozzáférés: 2019. 07. 03.
<http://epa.oszk.hu/00900/00979/00420/pdf/229-236.pdf>
- BODÓ Márta, *Iskola és színház*, Kolozsvár: Verbum Kiadó, 2009, 63–64.
- BOLYAI Farkas. „A párisi per, Egy érzékeny játék öt felvonásban, 1818”. In *Magyar drámaírók 19. század*. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta NAGY Péter. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986 Hozzáférés: Hozzáférés: 2019. 07. 03.
[Bolyai Farkas: A párisi per \[Magyar Elektronikus Könyvtár - MEK-05687\] \(oszk.hu\)](http://mek.oszk.hu/00900/00979/00420/pdf/229-236.pdf)
- BOWRING, John, *Poetry of the Magyars*, London, 1830. BUCZY Emil versei: 126–129. Hozzáférés: 2021. január 3. <http://mek.niif.hu/04700/04709/04709.pdf>
- BÖLÖNI Farkas Sándor: *Utazás Észak-Amerikában*. Hozzáférés:
<https://mek.oszk.hu/00600/00618/00618.htm>
- CERQUIGLINI, Bernard. *A variáns dicsérete*. In *Metafilológia I. Szöveg – variáns – kommentár*, szerkesztette Déri Balázs – Kelemen Pál – Krupp József – Tamás Ábel. 219–298. [a fordítók megjelölése hiányzik] Budapest: Ráció Könyvkiadó, 2011, 219-298.
- CSETRI Elek. *Kőrösi Csoma Sándor indulása*, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1979.
- CSETRI Lajos. „Buczy Emil tanulmányai”. In CSETRI Lajos: *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomelmélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában*, 322–331. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.
- CSETRI Lajos. „Kazinczy és Döbrentei”. In CSETRI Lajos, *Amathus: Válogatott tanulmányok*, I. köt., szerkesztette SZAJBÉLY Mihály és ZENTAI Mária, 143–149. Ligatura. Budapest: L'Harmattan, 2007
- CSOKONAI VITÉZ Mihály Összes művei I–II. Szerkesztette és a jegyzeteket írta Debreczeni Attila. I. 620–622. Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
- CSÖRSZ Rumen István. „Madári szép szabadságom”: A XVII – XVIII. századi szerelmi közköltészet madárszimbolikájához. *Doromb: Közköltészeti tanulmányok* 4., Budapest: reciti, 2015. (95–121.)
- DÁVID Péter. „Itt van a' legvégső óltára Pallásnak”: *Az erdélyi Kéziratkiadó Társaság és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság története*. Erdélyi tudományos füzetek 278. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2013.
- DEMÉNY István Pál – GAZDA Klára – KESZEG Vilmos – POZSONY Ferenc – TÁNCZOS Vilmos szerk. *Magyar népi kultúra*, Kolozsvár: Ábel Kiadó, 2008.

DÉZSI Lajos. *Pápai Páriz Ferenc 1649–1716*, Budapest: Franklin Társulat, 1899.

Hozzáférés: 2019.08.03.

<http://mek.oszk.hu/05600/05604/html/index.htm>.]

Erdélyi Muzéum, I–IX., 1814–1818 Kolozsvár. Hozzáférés: 2019.08.03

<http://documente.bcuculj.ro/web/bibdigit/periodice/erdelyimuzeum/>

JANCSÓ Elemér. DÖBRENTEI Gábor levelei Buczy Emilhez és Horváth Endréhez.

Irodalomtörténeti Közlemények 53. 1. sz. (1943). 47–61; 2. sz. (1943). 140–154.

[Irodalomtörténeti Közlemények 1943. 53. évf. 1. füzet \(oszk.hu\)](#); [Irodalomtörténeti](#)

[Közlemények 1943. 53. évf. 2. füzet \(oszk.hu\)](#)

DUGONICS András. *Magyar példa beszédek és jeles mondások*, Szeged, 1820.

EGYED Péter. „Az ismert ismeretlen”. In Sipos Pál *A keresztyén vallásnak és világosodásnak együtt való terjedéséről*. Kiadja, az előszót írta és a jegyzeteket szerkesztette EGYED Péter. 6–22. A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai VIII. Kolozsvár–Szeged: Pro Philosophia Kiadó, 2002.

ENYEDI Sándor. „A hivatásos színjátszás megteremtése felé (XVI–XVIII. sz.)”. In

ENYEDI Sándor. *Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei (1792–1821)*. 7–23. Bukarest: Kriterion Kiadó, 1972.

FALUS Róbert, *Az antik világ irodalmi*. Budapest: Gondolat, 1980.

FENYŐ István. „A reformkor eszmei előkészítője: Az Erdélyi Múzeum”.
Irodalomtörténeti Közlemények, 80. 1. sz. (1976): 15–34.

FERENCZI Sándor. *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*, Budapest – Kolozsvár: Szent István Társulat – Verbum Egyesület, 2009.

FINÁCZY Ernő. *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában*, I. 1740–1773. Budapest, 1899.

GÁL László. *Az erdélyi római katolikus felekezeti oktatás II. József uralkodása idején*. 235–236. Kolozsvár, 2010. (a doktori disszertáció kézírata)

GIBBON, Eduárd. *A Római Birodalom hanyatlásának és bukásának története*, Fordította HEGYESSY Kálmán. 1–2. Pest: RÁTH Mór, 1868.

„Johann Wilhelm Ludwig Gleim. Werke.”, in *Gleimhaus. Museum der deutschen Aufklärung*. Hozzáférés: 2023.07.18. [Gleimhaus Halberstadt: Werke](#)

GULYÁS Pál. *Magyar írói álnév lexikon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956.

GYÖRFI Dénes. *Nagyenyed és a Kollégium*, Philobiblon. Kolozsvár: Kolozsvári Egyetemi nyomda, 1997.

HABERMAS, Jürgen. *The structural transformation of the public sphere*. Cambridge–Massachusetts: MIT Press, 1989.

https://books.google.ro/books?id=e799caakIWoC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

HABERMAS, Jürgen. *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, Budapest: Gondolat Kiadó, 1993.

HAJÓS József. *Köteles Sámuel*, Bukarest: Irodalmi Könyvkiadó, 1969.

HAMZA Gábor. *Emlékezés Szász Károlyra (1798–1853), a MTA rendes tagjára*.

Hozzáférés: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Szasz_Karoly_1798_1853_MTA_rendes_tagja.pdf [2019.08.05.]

HERVEY, James. *Theron et Aspasio or a Series of Dialogues and Letters*. Hozzáférés: 2021. január 3.

<https://archive.org/details/theronaspasioors01herv/page/n4/mode/2up>

HOFBAUER László. „Döbrentei Gábor Erdélyi Magyar Tudós Társasága (1817–1821)”. *Erdélyi Múzeum* 4 (38), 7–9. (1933): 335–344.

JAKAB Elek, „Bölöni Farkas Sándor és kora”. *Keresztény Magvető*, 5. 4. sz. (1870): 241–334.

JAKAB Elek. *Aranka György és az Erdélyi Nyelvművelő és Kéziratkiadó Társaság*, Budapest: Rudnyánszky Könyvnyomdája, 1884.

JAKÓ Zsigmond és JUHÁSZ István. *Nagyenyedi diákok 1622–1848*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1979.

JAKÓ Zsigmond. „Batthyány Ignác, a tudós és tudományszervező”. *Erdélyi Múzeum*, 53 1–4 sz. (1991): 76–99.

JANCSÓ Elemér. *Döbrentei Gábor élete és munkássága*. Kolozsvár: Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. 1944 különnyomat [az Irodalomtörténeti Közlemények, 1–2. sz. 1943, -as számából]. Hozzáférés: 2023.07.12.

https://adatbank.ro/html/alcim_pdf6853.pdf

JANCSÓ Elemér. *Az erdélyi magyar nyelvművelő társaság iratai*. Bukarest: Akadémiai Kiadó, 1955.

JERNYEI KISS János. „Piaristák”. In *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, 176–189.

Hozzáférés: 2019. 07. 14.

http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=1475

Jólét és erény, Tanulmányok Széchenyi István Hitel című művéről. Szerkesztette HITES Sándor. Hagyományfrissítés 2. Budapest: reciti, 2014.

KAPITÁNY-HORVÁTH Zsuzsa szerk. *A nagyenyedi fönixmadár. Adalékok a Bethlen Gábor Kollégium történetéhez*. Nagyenyed: Bethlen Gábor Alapítvány, 2016.

KAZINCZY Ferencz. *Erdélyi levelek*, 326–327. Budapest: AIGNER Lajos, 1880.

Hozzáférés: 2017. 04. 24

<http://mek.oszk.hu/15600/15672/15672.pdf>

KAZINCZY Ferenc. „Érzékeny Útazások Francia- és Olaszországban”. In *KAZINCZY Ferencz' Munkái*. Szép Literatúra IV. Pest: TRATTNER János Tamás, 1815.

KAZINCZY Ferenc. *Levelezése*. Sajtó alá rendezte (I–XXI:) VÁCZY János, (XXII:)

HARSÁNYI István, (XXIII:) BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, CSAPODI Csabáné és FÜLÖP

Géza, (XXIV:) ORBÁN László, (XXV:) SOÓS István. 25 köt. Budapest–Debrecen, 1890 – 2013.

Kazinczy Ferenc összes költeményei. Szerkesztette BÍRÓ Ferenc. Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század. II. Budapest: Balassi Kiadó, 1998.

KERTÉSZ József. *Hazajáró lelkek, nagyenyedi képek*.

KERTÉSZ József. *Hazajáró lelkek – Nagyenyedi képek: P. Szathmári Károly, Váró Ferenc művei s hivatalos iratok s kútforrások nyomán*. 52–54. Budapest: Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1929.

Kis János Poetai munkái: A szerző saját kézíratai- s az első kiadásokhoz gondosan egyengetve, kiadatlanokkal bővítve, jegyzékkel s életrajzzal. Kiadta D. SCHEDEL Ferenc. Pest: Hartleben Adolf, 1846.

[KIS JÁNOS POETAI MUNKÁI \(oszk.hu\)](http://mek.oszk.hu)

KOCSIS Attila. *Nagyenyed, Bethlen-kollégium, tanítottak–neveltek 1622–1922*. 20–23.

Hajdúnánás–Debrecen: a szerző kiadása, Center-Print Nyomda Kft., 2019.

KOSÁRY Domokos. *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1996.

KRIZBAI Jenő. „«Fejedelem, a fundamentum áll!», A Bethlen Gábor Kollégium

intézménytörténete”. In *A nagyenyedi főnixmadár. Adalékok a Bethlen Gábor*

Kollégium történetéhez. Szerkesztette KAPITÁNY-HORVÁTH Zsuzsa. 11–30. Kolozsvár: Bethlen Gábor Alapítvány, 2016.

KÜLLŐS Imola. „A magyar népdalfogalom története”. In KÜLLŐS Imola: *Közkézen,*

közzsájon, köztudatban: Folklorisztikai tanulmányok. 13-34. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2012.

KÜLLŐS Imola. *Közkézen, közzsájon, köztudatban: Folklorisztikai tanulmányok*.

Budapest: Akadémiai Kiadó, 2012.

LÁZÁR Béla. *Buczy Emil élete és irodalmi munkássága*, Budapest: AIGNER Kiadó, 1888.

LALANDE, Joseph Jérôme Lefrançois de et CAVAGNA, SANGIULIANI DI GUALDANA, Antonio. *Astronomie des dames*. Paris: Ménard et Desenne, Fils, 1820. Hozzáférés: 2021. január 3.

https://books.google.ro/books?id=fbIWAAAAQAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

LUKÁCS Manuéla. *A világ alaptörvény kutatásának új útjai: A természettudományok újjászületése*, 2010. 129–132. Hozzáférés:

<http://mek.oszk.hu/08000/08068/08068.pdf>

Magyar életrajzi lexikon 1000–1990. Szerkesztő KENYERES Ágnes, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994.

Magyar értelmező kéziszótár. szerkesztette JUHÁSZ József – SZŐKE István – O.

NAGY Gábor – KOVALOVSKY Miklós. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972

Magyar irodalom. Szerkesztette GINTLI Tibor. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010.

[Magyar piaristák a XIX és XX. században: életrajzi vázlatok. Szerkesztette BALANYI György, AGÁRDI László és mások közreműködésével. \(Budapest: Szent István-Társulat,1942\)](#)

MALLER Sándor . „Az egykönyvű író?”. In: BÖLÖNI FARKAS Sándor, *Napló* (1835–1836) válogatta, szerkesztette, bevezette MALLER Sándor, sajtó alá rendezte BENKŐ Samu. 5 – 93. Budapest: Helikon, 1984.

MARTON József. „Batthyány Ignác élete és munkássága”. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica Latina*, 1. 2000. 145–153.

MEDGYESY S. Norbert és TAR Gabriella-Nóra. „A piarista iskoladráma - színlapok kutatásának módszerei és első eredménye”. In *A piarista rend Magyarországon*, Szerkesztette FORGÓ András. 540–558. Budapest: Szent István Társulat, 2010.

MEZEI Márta. „Kazinczy világnézeti problémái”. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 91–92. 3. sz. (1987–1988): 237–270

[MILTON, John]: *Elvesztett Paraditsom, A visszanyert Paraditsom*, Fordította BESSENYEI Sándor Kassa: Ellinger Nyomda, 1796.

NAGY Iván. *Magyarország családai: Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pest: Ráth Mór, 1857–1868.

NAGY Lajos. „A piaristák neve”. *Magyar Nyelvőr* 47. (1918): 165–167.

NAGY Szilvia. *Két csíksomlyói iskolai színjáték kritikai szövegkiadása és szövegtudományi vizsgálata*, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, doktori értekezés, 2010. Hozzáférés: 2019.07.25.

http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5602_section_1530.pdf

NÉMETH András és PUKÁNSZKY Béla. „Paradigmatikus irányzatok a magyar neveléstudomány fejlődéstörténetében”. *Magyar Pedagógia* 97. 3–4. (1997): 303–317. Hozzáférés: 2017. 05. 01.

http://www.magyarpedagogia.hu/document/Nemeth_MP9734.pdf

„Népszokás, Néphit, népi vallásosság.” Főszerkesztő DÖMÖTÖR Tekla. VII. kötet, Folklór 3. In Magyar néprajz nyolc kötetben, főszerkesztő, a szerkesztőbizottság vezetője PALÁDI-KOVÁCS Attila. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988–2002. Hozzáférés: 2019.07.29. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/07/216.html>

NOSZKÓ Alajos. *Virág szó-tár*. Pest: Trattner, 1791.

NYÍRI Tamás. *A filozófiai gondolkodás fejlődése*. Budapest: Szent István Társulat, 2001.

P. SZATHMÁRY Károly. *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története*. Nagy-Enyed, 1868.

PAGET, John. *Magyarország és Erdély*. Fordította RAKOVSKY Zsuzsa Szerk. MALLER Sándor. Budapest: Helikon Kiadó, 1987.

PAGET, John. *Magyarország és Erdély: Naplójegyzetek*. Fordította RAKOVSKY Zsuzsa. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta és a jegyzeteket készítette CS. LINGVAY Klára. Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2011.

PALEY, William. *Moral and Political Philosophy*. Edinburgh: ed. Adam BLACK, 1814.

PÁLFY József. *Református felsőoktatás Erdélyben, Universitas-sors a reformációtól a Kolozsvári Tudományegyetemig*. Debrecen–Nagyvárad: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2008. Hozzáférés: 2019.08.01.

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/85412/Palfi_J_ertekezes.pdf?sequence=5&isAllowed=y

A Pallas nagy lexikona, szerkesztette GERŐ Lajos. X.. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. ,1895.

PALLMANN Péter. *A magyar piaristák II. József uralkodása alatt*. Kolozsvár: Stief Jenő és Társa, 1914.

PÁPAI-PÁRIZ Ferenc. *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-kollégium alapítása és története*. Kísérő tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi RÁCZ Emese. Fordította IMREGH Mónika. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016.

PAPP LÁSZLÓ. „Bolla Márton (1751–1831)”. *Magyar piaristák a XIX. és XX. században*. 25–33. Szerkesztette BALANYI György, AGÁRDI László és mások

[közreműködésével](#). Budapest: Szent István Társulat, 1942.

http://mtdaportal.extra.hu/books/balanyi_gyorgy_magyar_piaristak.pdf [2019. 07. 03.]

PERCY, Thomas. *Reliques of ancient English Poetry*. 1765. Hozzáférés: 2019. 08. 01.

<https://archive.org/stream/reliquesancient00dodsgoog#page/n309/mode/2up>

PINTÉR Márta Zsuzsanna. „Pállya István”. In *Magyar művelődéstörténeti lexikon*.

Középkor és kora újkor. I–XIII, főszerkesztő KÖSZEGHY Péter. Szerkesztő TAMÁS

Zsuzsanna. Budapest: Balassi Kiadó, 2003–2012. Hozzáférés: 2019.07.16.

http://mamul.btk.mta.hu/MAMUL_SZERK/mamul_view.php?editid1=5316

PERÉNYI József. „Aranka György Magyar Nyelvművelő Társasága”. *Irodalomtörténeti Közlemények* 28. 1. sz. (1918): 15–16.

Piarista iskoladrámák I. Sajtó alá rendezte DEMETER Júlia, KILIÁN István, KISS Katalin,

Piarista iskoladrámák II., Sajtó alá rendezte CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, KILIÁN István, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest: Argumentum Kiadó– Akadémiai Kiadó, 2007.

PINTÉR Márta Zsuzsanna. 5/1. Kötet. Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. Budapest:

Akadémiai Kiadó – Argumentum Kiadó, 2002.

PLÉH Csaba, KOVÁCS Kristóf, KRAJCSI Attila. „A kommunikációs közegek hatása a gondolkodás architektúrájára: Az időgazdálkodás példája”. In *Magyar Tudomány*. 8 (2004). Hozzáférés: 2017. április 19.

<http://www.matud.iif.hu/04aug/06.html> PONORI THEWREWK József. *Hazafiúi*

elmélekdedések, 1833. Pozsony: Snischek, 1833

[Ponori Thewrewk József: Hazafiúi elmélekdedések \(1833\) \(kiad.hu\)](#)

POPE, Alexander. *The Poetical Works*, ed. Robert FOULIS – Andrew FOULIS. Glasgow:

Andrew FOULIS, 1773.

PUKÁNSZKY Béla és NÉMETH András. „Az átmenet korszaka: A XVII. század”. In

PUKÁNSZKY Béla és NÉMETH András. *Neveléstörténet*, VI. Budapest: Nemzeti

Tankönyvkiadó Rt., 1996. Hozzáférés: 2019. 07. 29.

<http://www.mek.oszk.hu/01800/01893/html/>[

RÁCZ Emese. „«Eredeti Kutfeje a nagyenyedi iskola történéseinek» : Pápai Páriz Ferenc nagyenyedi kollégiumtörténete és kézirat változatai”. *Erdélyi Múzeum* , 77 (2015): 33–

45. Hozzáférés: 2019. 07. 31.

https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/29568/EME_EM_2015-

[3_004_RaczEmese_PapaiPFKollégiumtorténete.pdf?sequence=1&isAllowed=y](#)

RITOÓK Zsigmond, „A klasszika-filológia a 19. századi Magyarországon.” In *Ritoók Zsigmond, Vágy, költészet, megismerés: Válogatott tanulmányok*. Budapest: Osiris Kiadó, 2009.11

RÖSLER , Gottlieb Friedrich. *Handbuch der praktischen Astronomie, für Anfänger und Liebhaber*. Tübingen: Heerbrandt Th., 1788.

- S. VARGA Pál. „A «hideg, vizsgáló ész» s a «szeretettel tölt szív» tudománya: Ismeretelméleti pozíciók Kölcsey Ferenc gondolkodásában”. In *Mesterek, tanítványok: Ünnepi tanulmánykötet a 70 éves Csetri Lajos tiszteletére*. Szerkesztette SZAJBÉLY Mihály. 283–313. Budapest: Magvető Kiadó, 1999.
- SHAKESPEARE, William, ROWE, Nicholas, AYSCOUGH, Samuel, STOCKDALE John: *Dramatik works*, Piccadilly (London): John STOCKDALE, 1790.
- SCHÖNFELDER Ingrid – SCHÖNFELDER Peter, *Gyógynövényhatározó*. Ford.SÜTÖRINÉ DIÓSZEGI Magdolna, HONFI Péter, KOHUT Ildikó, BODOR Zsófia, GIMPLI Anita. Kosmos természetkalauz, Kaposvár: Holló és társa, é.n.
- SIMON-SZABÓ ÁGNES. „Erdélyi szálak Schiller esztétikai írásainak korai magyar fogadtatástörténetében”. In *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*. Szerkesztette BIRÓ Annamária és EGYED Emese (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018)
- STAUD Géza. *Az orientalizmus a magyar romantikában, IV: Keleti művek fordításai*. Budapest: Sárkány nyomda 1931.
- [Staud Géza: Orientalizmus a magyar romantikában \(oszk.hu\)](http://www.oszk.hu)
- STERNE, Laurence. Érzékeny Útazások Francia- és Olaszországban. Fordította KAZINCZY Ferenc. In *Kazinczy Ferencz' Munkáji*. Szép Literatura, IV., Pest: Trattner János Tamás, 1815, 87–346.
- SZABÓ Emília. „Erdély első mineralógus utazója”. *Természet Világa*, 138. 10. sz. (2007). Melléklet.
- SZABÓ Emília. *Izsák és Rebeka házassága*. BBTE, Magyar nyelv és irodalom szak, mesteri dolgozat. Kolozsvár, 2014 (kézirat), 1–60.
- SZABÓ Miklós és SZÖGI László. *Erdélyi peregrinusok*, Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 1998.
- SZABÓ T. Attila és POZSIK Lajos. „A magyar genetika születése: Festetics Imre elgondolásai a beltenyésztésről és a „természet genetikai törvényeiről – 1819-ben (Brünn–Brno)”. *Természet Világa*. 121. 1. sz. (1990): 50–56.
- SZALISZNYÓ Lilla. „Vaderna Gábor: Élet és irodalom: Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében Budapest, Ráció Kiadó, 2013” . *Irodalomtörténeti Közlemények*, 118. 3.sz. (2014): 436–443.
- SZÉCHÉNYI Endre. „Ízlések és pofonok”. *BUKSZ*, 1993, 284–291. Hozzáférés: http://www.atlantiszkiado.hu/pdf/buksz_93_3.pdf

- SZIGETHY Lajos. „A nagyenyedi Bethlen-Kollégium története”. In *Nagyenyedi album*, szerkesztette LUKINICH Imre, 139–144. Budapest: a Nagyenyedi Bethlen-Kollégium volt Diákjainak Testvéri Egyesülete, 1926
- SZILÁGYI Márton és VADERNA Gábor. „Az irodalom intézményesülésének kora (kb. 1750-től kb. 1930-ig)”. In *Magyar irodalom*, szerkesztette GINTLI Tibor, 313–423. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010.
- SZINNYEI József. *Magyar írók élete és munkái*, I. Budapest: Hornyánszky, 1891.
- Hozzáférés: 2017. április 18.
- <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>
- SZÖGI László. „Református kollégiumok”. In Magyar művelődéstörténeti lexikon, főszerkesztő KÓSZEGHY Péter, szerkesztő TAMÁS Zsuzsánna, IX. 457. Budapest: Balassi Kiadó, 2004.
- TARDY Lajos. „Hogyan kerülhette el Bölöni Farkas Sándor a börtönt?”. *Irodalomtörténet*, XVIII. 2. sz. (1986): 523–539.
- TARNAI Andor. „A magyar irodalomtörténeti hagyomány kialakulása.” *Irodalomtörténeti Közlemények* 65. 6. sz. (1961) 637–658: 637
- THIMÁR Attila. „«Leveledet vettem, verseid csudálom», 1777: Bessenyei György társasága”. In SZEGEDY-MASZÁK Mihály főszerk., *A magyar irodalom története I.: A kezdetektől 1800-ig*, 455–463. Budapest: Gondolat Kiadó, 2007.
- THIMÁR Attila. „Az irodalmi intézményrendszer kialakulása Magyarországon”. In SZEGEDY-MASZÁK Mihály főszerk., *A magyar irodalom története I.: A kezdetektől 1800-ig*, 476–556. Budapest: Gondolat Kiadó, 2007.
- Új magyar irodalmi lexikon*. Szerkesztette PÉTER László, Budapest: Akadémiai Kiadó, 2000.
- V. WINDISCH Éva. *Versgyűjtemény Kovachich Márton György felesége emlékére: Adatok a XIX. század eleji magyar irodalmi élet történetéhez*. Hozzáférés: 2018. július 25.
- <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00007/pdf/193-209.pdf>
- VADERNA Gábor. *Élet és irodalom: Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében*. Budapest: Ráció Kiadó, 2013.
- VADERNA Gábor. *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*. Budapest: Universitas Kiadó, 2017.
- VARGYAS Lajos. „Előszó”. In: *Magyar néprajz. V. Folklor*. Hozzáférés: 2018 július 27
- <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/05/32.html>
- VARJÚ Elemér. „A gyulafehérvári Batthyány-könyvtár”, In *Magyar Könyvszemle* 1. (1899): 134–175; 209–243, 329–345. Hozzáférés: 2018.07.29

<http://mek.oszk.hu/03200/03231/html/varju.htm>

VÁRÓ Ferenc. *Bethlen Gábor kollégiuma*. Nagyenyed: Nagyenyedi Nyomda és Papíráru gyár R.-T., 1903.

VICZIÁN János. *Magyar katolikus lexikon IX.*, Budapest: Szent István Társulat, 2004.

VICZIÁN János. *Magyar katolikus lexikon XI.*, Budapest: Szent István Társulat, 2006.

VIRÁG Benedek. *Euridice*, Trattner, Pest: Trattner János Tamás, 1814.

VIRÁG Irén. „A magyarországi arisztokrácia neveltetésének vizsgálata a 19. sz. első felében a források tükrében”. *Magyar Pedagógia*, 104. 1.sz. (2004): 77–93.

VIRÁG IRÉN. „John Paget: Magyarország és Erdély, Helikon, Budapest, 1987, (249)”. In VIRÁG Irén: *A magyar arisztokrácia neveltetése, (1790–1848)*, Eger: Líceum Kiadó, 2013.

https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/a-magyar-arisztokracia-neveltetese_56958c3466cb9.pdf (2017. április 22.)

VULKÁN Vera Tünde: *Mártonfi József tanulmányi főigazgató és cenzor*. Erdélyi

Tudományos Füzetek 289. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.

WESZELY Ödön. „Buczy Emil élete és munkássága”. *Egyetemes Filológiai Közlöny*, 13. 1889. 264–267, 380–383. Hozzáférés: 2017. április 19.

http://real-j.mtak.hu/4354/1/EgyetemesFilologiaiKozlony_1889.pdf.

ZVARA Edina. *Egy tudós hazafi Bécsben, Görög Demeter és könyvtára*. Budapest:

Gondolat Kiadó, 2016.